

Novo mesto: Glavni trg (1895.)

FRANC ANTON PL. BRECKERFELD

O NOVEM MESTU OB KONCU XVIII. STOLETJA

JANKO JARC

Ljubljanski deželni arhiv hrani obsežen rokopis, ki je važen vir za zgodovino Novega mesta v drugi polovici XVIII. stoletja, vsebuje pa tudi množino podatkov za starejšo dobo. Spisal ga je 1790. l. Franc Anton Breckerfeld, uporabljala in izpisovala pa sta ga Heinrich Georg Hoff v »Gemälde Krains« in Ivan Vrhovec v svoji »Zgodovini Novega mesta«. Ker je rokopis zanimivo pričevanje sodobnika, ki je z bistrim očesom opazoval življenje malega podeželskega mesteca, in ker oba izpisovalca nista povsem izčrpala njegove vsebine, hočem v sledečem sestavku prevesti predvsem ona mesta, kjer Breckerfeld opisuje Novo mesto in Novomeščane, kot jih je gledal sam, pri tem pa še zapisal marsikako opazko, ki kaže zanimiv odnos pisatelja do važnejših vprašanj njegove sodobnosti.

Za uvod naj služi nekaj besed o Breckerfeldih¹ in rokopisu samem ter njega dosedanji uporabi.

Plemenitaški rod Breckerfeldov je bil najbrže slovenske krvi. Ena njih veja se je še v začetku XVIII. stoletja imenovala Pleško pl. Breckerfeld, predniki našega avtorja pa so se že v sredini XVIII. stoletja podpisovali le Breckerfeld. Značilna poteza za te je nekaka praktično-znanstvena usmerjenost. Adam in njegov sin Wolfgang Konrad sta bila znana zdravnika, Adamov vnuk Janez Sigismund uvaževan upravni državnik, pravnuk Franc Anton pa narodni gospodar, zbiratelj narodnega blaga in historik.

O zdravniku Adamu Breckerfeldu je zapisal kanonik Janko Barle v svoji razpravi »O zdravstvu staroga Zagreba«,² da je prišel kot zdravnik l. 1643. v Zagreb na mesto nekega Paglichija, ki je v tem letu odšel iz Zagreba. Pri očetu Adamu je sin Wolfgang Konrad,³ rojen v prvi polovici XVII. stol. in umrl 10. maja 1710., gotovo dobil prve pobude za študij zdravništva, se nato izobrazil in izpopolnil v svetu in leta 1656. stopil v službo kranj-

Oton Škola: Novo mesto 1836.

skih deželnih stanov ter postal fizik v Novem mestu. Kmalu je zaslovel po vsej bližnji in daljni okolici, zlasti po Vojni krajini. O njem piše J. Barlè, da so mnogi hrvatski odličniki prihajali k njemu v Novo mesto po zdravniške svete ali celo ostajali v mestu v njegovi oskrbi, pogosto pa so ga tudi klicali na Hrvaško na konzilij. Med onimi, ki so k dr. W. K. Breckerfeldu (Barlè piše Breckenfeld, Valvasor pa Brehenfeld in Bruckenfeld) prihajali po zdravniško pomoč ali ga klicali v svojih tegobah, našteva J. Barlè vlastelina iz Stenjeveca grofa Adama Ratkaja, vojaškega poveljnika Franja Chernkoczja iz Črnkoveca in zagrebškega škofa Martina Brajkovića.

W. K. Breckerfeld je 1699. zamenjal z Mordaxom svoje rodbinsko imenje Impale za Stari grad v bližini Novega mesta. Na tem gradu je doraščal njegov, 11. aprila 1689. v Novem mestu rojeni sin **J a n e z S i g i s m u n d**.⁴

Tega ni več mikala zdravniška slava, pač pa se je njegova nadarjenost razodevala v množini večinoma Kranjsko zadevajočih rokopisov gospodarsko-upravnega značaja, bil ljubitelj umetnosti in lepe knjige in se sam poizkušal v slikarstvu. Njegovi spisi, kot jih našteva sin Franc Anton in po njem H. G. Hoff (*Gemälde Krains II.* 48), kažejo resnično mnogostransko zanimanje in znanje starograjskega graščaka. Med njegovimi šestnajstimi rokopisi, ki so deloma ohranjeni v ljubljanskem deželnem arhivu, so spisi gospodarske, pravne in upravne vsebine, poleg njih pa tudi spiski domačih plemiških rodbin s historičnimi opombami, za tisk pripravljene računski priročnik, slovarček nemškega, francoskega, latinskega in italijanskega jezika, pravopisna navodila itd.

Sin Franc Anton piše o njem:

»Njegovi rokopisi pričajo o mnogostranski učenosti. Njegove slike v olju očitujejo mojstrsko roko, ki jo bo cenil vsak poznavalec, slike pa bi bolj zaslužile, da bi bile razstavljene v kaki znameniti galeriji, kot pa da vise v podeželskem dvorcu na Starem gradu. Bil je umetnik na klavirju, bil tudi matematik, vendar je to stran svoje velike nadarjenosti očitaval le v raznovrstni sestavi sončnih ur. Imel je smisel za lepo književnost in je ugajal s svojimi posrečenimi epigrami. V latinskem, italijanskem in francoskem jeziku je bil ravno tako spreten kot v nemškem ali kranjskem (slovenskem). Bil je tudi državnik, v katerem je deželni

glavar Saurau našel moža, ki mu je uredil deželne finance in policijsko službo. Ko je bil omenjeni deželni glavar dalje časa odsoten, je bil on upravitelj dežele in vodil krmilo vlade: bil je predsednik stanovsko-odborniškega urada, deželnosodni prisednik, pomožni okrožni glavar na Dolenjskem, izplačevalec v Vojni krajini, cestni in tržni komisar, pri tem pa so ga rabili še za različne izredne posle.«⁵

Janez Sigismund Breckerfeld je umrl prve dni junija 1760. in bil 8. junija pokopan v rodbinski grobnici v novomeški frančiškanski cerkvi.

Franc Anton Breckerfeld⁶ je bil rojen na Starem gradu 3. januarja 1740. Zrastel je v kulturnem starograjskem ozračju, tehtna in duhovita beseda lastnega očeta mu je bila prva učiteljica, kot mu je prva izobraževalnica gotovo bila domača knjižnica. Ta je že od časov njegovega deda Wolfganga Konrada hranila večjo zbirko naravoslovnih in medicinskih del, vsaj deloma še danes ohranjenih v dediščini poslednje starograjske gospe, grofice Margheri. Tej zbirki je oče Janez Sigismund gotovo priključil vrsto gospodarskih, pravnih, zgodovinskih in leposlovnih knjig, s katerimi je v dolensko zakotje prihajal že tudi prvi dih novih istodobnih idej, ki so vznemirjale duhove po širokem svetu. Ob njih in modrem očetovem vodstvu se je ostrilo razumevanje mladega plemenitaša za vsakdanje potrebe domačega gospodarstva in njega izboljšanje, globilo zanimanje za preteklost domačih krajev ter ga obenem približalo preprostu ljudstvu, da je prisluhnil njega govoric in začel zapisovati narodne pregovore in zbirati izraze, kot jih je okoliški kmet rabil pri tkalstvu in za razne dele pluga, ostrešja in stiskalnic, nabiral imena orodij in podobno. Kot praktičen poljedelec je v spomenici Kranjski kmetijski družbi sporočil svoje misli o izboljšanju vinogradništva in napisal dragocene pripombe k vinogradniškemu zakonu. Valvasorjeve historično-topografske črtice je izpopolnil z važnimi dodatki v svojih »Dopolnilih k Valvasorju«, zlasti za nekatere kraje in gradove na Dolenjskem. Nekatere je razširil v cele monografije in ona o šentpetrski fari je bila več kot štirideset let po njegovi smrti priobčena v *Mitteilungen des historischen Vereins für Krain*.⁷

Oton Škola: Novo mesto 1836. (severovzhodni del)

Levo nad samostanom cerkev sv. Antona (Florijana), nad frančiškansko cerkvijo Ljubljanska vrata in cerkev kapucinskega samostana, desno od samostana vojašnica, desno pod samostanom mestni stolp

Novo mesto: Pred vojašnico

Staro Novo mesto: Karlovska cesta

V začetku XIX. stoletja so kranjski deželni stanovi imenovali Breckerfelda za polnomočnega komisarja ob priliki davčne regulacije v pazinski grofiji (1803.) in potovanje po Istri mu je dalo snovi za rokopis o Istri in tamkajšnjih razmerah. Tri leta nato pa je umrl v Ljubljani dne 30. januarja 1806., star 66 let.

V dobi, ko je še živel na Starem gradu, se je vsaj za nekaj časa priselil k njemu sorodnik p. Janez Nepomuk Breckerfeld, bivši zakristan po Jožefu II. razpuščene stiške opatiije.⁹ O tem se pripoveduje, da je prinesel s seboj tudi one slike stiških opatov, ki so še danes v dosti slabem stanu ohranjene v zapuščini zgoraj omenjene poslednje starograjske graščakinje. Vplivu pregnanega meniha je najbrže pripisati Breckerfeldovo nerazpoloženje do reformnih naredb Jožefa II., v kolikor ni na njegova usta govorila plemenitaška konservativnost sploh. Gotovo pa je Breckerfeld zvedel iz pripovedovanja p. Janeza marsikako podrobnost iz poslovanja novomeškega okrožnega glavarja Ursinija grofa Blagaja, s čimer je potem zabelil svojo uničujočo sodbo o tem uradniku.

Ko je Franc Anton v svojem grajskem zatišju slonel sklonjen nad belimi polami papirja, pisal svoja »Dopolnila« in snoval obširen spis »Versuch und Beitrag zu einer Landkrainerischen Topographie«, je gotovo bila njegova najskritejša želja, da bi njegovo delo ne obležalo samo na policah njegove knjižnice ob očetovi obširni rokopisni ostalini, temveč se v tisku razširilo po deželi. Morda je denarnim neprilikom pripisati, da tega ni mogel izvesti, in menim, da je tudi nase mislil takrat, ko je v rokopisu o Novem mestu, govoreč o »slovitih meščanih«, zapisal: »Oni, ki jim je manjkalo sredstev, da bi množino svojega znanja v tiskanih knjigah objavili, so si pomagali z rokopisi, da ustrezijo poznavalcem in prijateljem« (str. 32.). Na te vrste težave, vsaj deloma, morda meri tudi Hoffova, F. A. Breckerfelda zadevajoča opazka o »kranjskem učenjaku iz dobre, a nesrečne hiše«.⁸

Rokopisni sestavek F. A. Breckerfelda, ki nas v tem članku zanima, obsega 97 popisanih strani in nekaj praznih listov folio formata. Celotni naslov se glasi:

Neustädtl - Rudolphswerth
1790
24ten April
Versuch und Beitrag
zu einer
Landkrainerischen Topographie
von
F. A. v. B.

Rokopis je v glavnem razdeljen na štiri dele: 1. Zgodovina Novega mesta (1—58); 2. seznam hišnih posestnikov in meščanov, urejen po ulicah in trgih ter zapovrstnih hišnih številkah (61—68); 3. prepis ustanovnega pisma vojvode Rudolfa IV. in listine cesarja Jožefa II. (71—77 in 83—86); 4. spisek raznih napisov (91—108).

Prvi je uporabljal ta rokopis Heinrich Georg Hoff, nemški polihistor in kranjski zgodovinar, ki ga je »okoliščina, da je dobil po smrti nekega kranjskega učenjaka iz dobre, a nesrečne hiše, umrlega kratko pred 1808., torej pač Franca Antona Breckerfelda, njegove beležke ‚o Kranjski in Istri‘«, pripravila do tega, »da je 1808. v Ljubljani pri Kornu izdal v treh zvezkih Historisch-statistisch-topographisches Gemälde vom Herzogthume Krain und demselben einverleibten Istrien.«⁸ Hoff je v II. zvezku omenjenega dela str. 33.—64. skoro doslovno prepisal iz Breckerfeldovega rokopisa, kar se mu je zdelo potrebno za opis Novega mesta, izpuščajoč pri tem le to, kar bi bilo za Novomeščane ali nekatere vidnejše osebe manj prijetno, kot pravilno ugotavlja Ivan Vrhovec v svoji »Zgodovini Novega mesta«, str. III.

Drugi, ki je z večjim pridom in izčrpnije uporabil Breckerfeldovo delo, je bil Ivan Vrhovec. Ko je zbiral gradivo za svojo Zgodovino, mu je takratni muzejski arhivar Anton Koblar med ostalimi arhivalijami gotovo preskrbel tudi ta rokopis, vendar v Breckerfeldovo avtorstvo Vrhovec ni čisto verjel, čeprav je bil A. Koblar o njem prepričan. Menil je celo, da je bil pisec frančiškan, čeprav je pravilneje dopuščal, da bi bil lahko avtor tudi kak dober prijatelj novomeških frančiškanov, kar za Breckerfelda gotovo

Novo mesto
Hiša na Bregu

velja. Vrhovcu ni podrla vseh dvomov niti dejstvo, da je avtor sam, čeprav samo z začetnicami, signiral svoje delo.

Kot je videti, Vrhovec tudi ni podrobno primerjal Hoffovega teksta z Breckerfeldovim, ker bi sicer ne mogel prisoditi n. pr. na 155. strani svoje Zgodovine skoro dobesednega prepisa iz Breckerfelda na rovaš dobrega Hoffovega poznanja novomeškega življenja one dobe, medtem ko sam na treh straneh tik pred omenjenim citatom točno po Breckerfeldu navaja seznam gvardijanov novomeškega frančiškanskega samostana in ga tudi sicer pogosto citira.

Breckerfeldovo delo je tudi koncepcija in periodizacija zgodovine Novega mesta, kar je Vrhovcu služilo za zasnovo in izvedbo lastnega teksta, ki ga je seveda izpopolnil in razširil s podrobnim študijem arhivnega gradiva, v kolikor ga je v Novem mestu mogel dobiti ali pa ga je imel na vpogled iz deželnega arhiva v Ljubljani.

Čeprav se je I. Vrhovec pri pisanju novomeške zgodovine tesno naslanjal na Breckerfelda in ga obilno citiral, včasih pa to tudi opustil, vendar ni s tem prav nič zmanjšana vrednost njegovega dela. Treba pa je vsekakor podčrtati, da bi brez neumornega zbiralca gradiva *Antona Franca Breckerfelda* in njegovega prvega obširnega teksta zgodovine Novega mesta morda sploh ne prišlo do Hoffovega spisa o Kranjski in Istri in bi tudi Vrhovcu bilo njegovo delo oteženo.

Ker je Hoffovo delo danes širši javnosti teže dostopno in je tudi Vrhovčeva Zgodovina Novega mesta postala dosti redka in ker sta poleg tega oba tu in tam nepopolno izčrpala Breckerfeldov rokopis, naj sledi nekaj mest, ki so značilna za Novo mesto in Novomeščane ob koncu XVIII. stoletja. Številke v oklepajih označujejo stran rokopisa, ležeče tiskane besede sem vnesel zaradi lažjega čitanja prevoda, v oglatem oklepaju pa so navedene opombe ali poprave avtorja samega.

(1) »Deželnoknežje mesto Rudolphswerth, v deželnem jeziku Novumestu imenovano, je pod cesarjem Jožefom II. izgubilo svoje nemško ime, ki ga je dotlej nosilo po svojem ustanovitelju; to ime je

bilo z gubernijalno odredbo z dne 1. septembra 1783. spremenjeno v Neustädtl, dolensko okrožje pa v novomeško okrožje.

Mesto je sedež okrožnega glavarja, ki je obenem imenovan gubernijalni svetnik; poleg njega so na okrožnem uradu še 3 okrožni komisarji, 1 tajnik, 1 register, 1 zapisnikar, 1 okrožni blagajnik [od januarja 1790. do 1791.] in še nekaj pisarniških uradnikov, skupaj približno 12 oseb. Mestni magistrat tvori osem mestni sodnik [upravitelj mestnega sodišča], osem svetovalcev, 1 mestni blagajnik in mestni sindik ali mestni pisar. V mestu je gimnazija, kjer poučujejo frančiškani v šestih latinskih humanitetnih razredih kot tudi na normalni nemški glavni šoli; v njem je infilirani prošt s 6 korarji, (2) ki opravljajo mestne župnijske posle. Mesto ima prostorno vojašnico, zgrajeno 1778., poštni urad, dve lekarni in ravno toliko izučeni zdravnikov, katera redno plačujejo deželni stanovi; ne šteje pa z gimnazijo, frančiškanskim in razpuščenim kapucinskim samostanom, rotovžem, kaptljem in komendo več kot 270 hiš. Te so v redu razvrščene ob štirinajstih ulicah in trgih, ulice pa se stekajo na velikem in prostornem trgu, ki ga dobro zidane hiše še dosti prijetno krasijo. V mestu je 6 cerkva [4, sedaj 3], sicer pa niti enega javnega plosnja, nikake redute, ne gledališča, ne carinarnice, nikake kavarne, ne biljardne dvorane, ne kegljišča, ne strelišča. Zato nima to mestece prav nič privlačnega na sebi, da, razen Marijinega stebra pri sveti Katarini (3) nikakih kipov, stebrov ali spomenikov. Dovož se vrši ali skozi dolenska vrata poleg mostu čez Krko od hrvatske strani ali skozi gorenja vrata po ljubljanski in že zanemarjeni celjski cesti.

To mestece leži zelo prijetno na malo visečem kraju, ki ga okoliški rodovitni griči oblikujejo v romantično dolino tam, kjer se Krka tako zavije, da tvori mestece skoro polotok; leži ob vojaški cesti, ki vodi iz Ljubljane v Karlovec na Hrvaškem, nekako v sredini med obema mestoma, od katerih je enako oddaljeno za štiri poštno postaje, to je približno po deset ur. K polepšanju kraja ne prispevajo malo blizu ležeči gradovi in gradiči Neuhof, Kamen, Grm, Pogance, Ruperčvrh in Bajnof, vendar manjka lepih vrtov (4) in udobnih sprehajališč za razveseljevanje meščanov.«

Po tem opisu mesta in njegovega položaja pripoveduje Breckerfeld o najstarejši zgodovini Novega mesta, zavrača mnenje, da bi bilo iskati začetka mesta v davnih dneh pred Rudolfom IV. (Prim. Vrhovec n. o. m. 7 sl.) in ponovno podčrta, da se prava zgodovina Novega mesta začneja šele z ustanovnim pismom vojvode Rudolfa IV. z dne 7. aprila 1365. Po opisu grba in pečata mesta navaja Breckerfeld nekatere za Novo mesto važnejše dogodke iz bojev za celjsko dediščino in turških vpadov ter končno ugotavlja, da je ustanovitev Karlovca (1479.) sicer prinesla Novemu mestu večjo varnost, povzročila pa njegovo gospodarsko propast (4—8). Potem nadaljuje:

(9) »Česa vsega ni to mesto izgubilo? Kje je mestni špital z vsemi svojimi posestvi? Niti sledu ni več o njem. Desetine, Dilančev fond za balo revnim meščankam, gorsko pravo v Trški gori, mestni gozd v Brezovcu, mestna posestva, kot na primer Kochovo, travniki, mestni vrtovi, mlini, ribiške pravice, mesnice, in končno še mestni stolpi in dva osemfuntna topa, vse je bilo v malo ohetajočem upanju prodano na

dražbi. Mesto ni od tako pridobljenega denarja imelo nikakega haska ne koristi. Od časov tega nesrečnega sistema (*domestikalni sistem*, glej Vrhovec 128 sl.), to je od 1760., se je zlo kot prisad zajedlo v jedro mesta in ga divje razjeda, da mu skoraj ni pomoči.

Za časa dveh, za mestne zadeve postavljenih deželno-pravnih in političnih svetovalcev, g. barona Leopolda (10) Livija Schwaba-Lichtenberga in grofa Janeza Nepomuka Ursinija-Blagaja je doseglo zlo svoj vrhunec. Pokazalo se je to za prvih let vladavine Jožefa II., ko so poželjivo zagrabilo za vse, s čimer se ni za Marije Terezije pravilno ravnalo. Kot zaprošene, tako so bile tudi odrejene preiskave o izmišljenih pritožbah meščanov. Oni, ki je pri tem plačal ceho, je bil mestni blagajnik Vaclav Skubic, ki je deset let sicer na običajni način, vendar morda preveč lahkomišljeno polagal račune, katere pa je okrožni urad vedno potrjeval. Ta je moral potem, ko so ovrgli vse po okrožnem uradu sopedpisane spise in priloge, v trenutku za deset let nazaj vse te uradno z obširnimi popravki pravilno sestaviti. Presenečenemu, ker tega ni mogel tako hitro napraviti, je oficiant deželnega knjigovodstva Franc Hradetzki čisto protizakonito vsilil v podpis neki račun; in takoj nato so mu, da bi z enim zamahom razvozlati ta gordijski voz, zaplenili vse imetje in premoženje, zaplenjeno pa na dražbi prodali. Tako je Hradetzki izvršil naloženo naročilo in 2. januarja 1783. zapustil mesto. Skubičevo, na dražbi prodano premoženje ni zadostovalo za kritje prehitro in ne dovolj utemeljeno *izračunanega* primanjkljaja. Zato so zaradi soodgovornosti pritegnili tudi takratnega okrožnega glavarja J. K. Klassenaua, da doplača ostanek. (11) Tudi v to zadevo vpletena imenovana gospoda svetovalec in poročevalca sta bila preiskovalna komisarja, a se nista samo spretno izvila iz zanke in odvalila težko breme od sebe, ampak sta hotela, da bi bila kot zaslužna državna uradnika in svetovalec še nagrajena. Leopold Livij Schwab-Lichtenberg je bil upokojen s polno plačo, grof Blagaj pa je bil v ravno istem letu 1783. v ravno istem mestu Novem mestu, ki je pod njegovim referentstvom prišlo v nered, postavljen za okrožnega glavarja. In kvart, ki jih je mešal, ni hotel deliti v prav nikako korist mestu.

V tej igri ponesrečenemu blagajniku odvzeti in mestni blagajni zapadli denar, 8354 fl. 26 kr. in 2 v., ni mestu prav nič hasnil in koristil. Takoj nato je

dobil sušico. Prekanjeni okrožni glavar grof Blagaj je prisilil meščane na obvezo, da morajo eden za vse in vsi za enega jamčiti za morebitni primanjkljaj v mestni blagajni, zato pa imajo meščani pravico, da si izberejo poštenega blagajnika. Obvezali so se in izvolili za blagajnika Gottlieba Schreyerja. Ta je bil prvi! Ali v upravljanju (12) blagajne je bil podrejen ukazom okrožnega glavarja. Pri takem preokretu stvari je prišla mestna blagajna v času Blagajevega glavarjevanja, to je od 17. septembra 1783. do 19. decembra 1786., v tako slabo stanje, da ni bilo niti Skubicu odvzete niti od Klassenaua dopolnjene vsote ne naložene, ne v gotovem, ne v kaki za mesto koristni ustanovi, da, pri pregledu blagajne ob koncu leta je bil celo ugotovljen primanjkljaj 125 fl. 36 kr. Tak je bil ekonomski položaj mesta, ko je za svojo službo neprimerni gospod okrožni glavar grof Blagaj moral zapustiti svoj urad, dobil pa vendar radi lokavega sleparjenja z zaslugami milostno letno plačo 800 fl. Meščanstvo je sicer proti takemu ravnanju z mestnimi denarji vložilo pritožbo pri guberniju v Gradcu, a v tej zadevi je bil poročevalec zet grofa Blagaja gospod baron Schwab-Lichtenberg, imenovan Janežič, in so naravno obležale mestne zadeve nerešene v aktih, Novo mesto pa je postavljeno v usmiljenja in obžalovanja vredni položaj, medtem ko grof Blagaj v ljubem miru uživa svojih 800 fl. pokojnine.¹⁰

(13) Mestno gospodarstvo upravlja mestni blagajnik, kar po odpravi deželnega vicedoma nadzoruje okrožni urad, ki račune odobrava in sopedpisuje, končno pa rešuje in potrjuje gubernij v Gradcu. Odkar se je meščanstvo obvezalo, da je porok za vsakega izvoljenega blagajnika [nov. 1783.], ni okrožni urad, kot se zdi, nič več vezan na soodgovornost za morebitni primanjkljaj in računi se pošiljajo neposredno *deželnemu* knjigovodstvu brez posredovanja okrožnega urada.«

Za tem razpravlja Breckerfeld o mestnem gospodarstvu po domestikalnem sistemu in navaja po tem sistemu določene mestne dohodke in izdatke (13—15) in pravi:

(16) »Iz bilance je razvidno, kako slabo je z mestnimi dohodki. Ali tu ni pravo mesto, da bi k temu delal politične pripombe, ko je namen tega spisa le v topografskem opisu podati zgodovino kraja. Samo to naj povem, da so pred postavitvijo okrožnih gla-

Novo mesto: Glavni trg (srednji del leve strani)

Novo mesto: Glavni trg (srednji del desne strani)

Novo mesto: Glavni trg (gorenji del desne strani)

Novo mesto sredi XIX. stol. Glavni trg

varjev nadzorovali mesta deželni vicedomi, in mesta so takrat, vsaj to Novo mesto čisto gotovo, živelja v mnogo ugodnejših razmerah kot poslej.«

Sedaj preide pisec na odpravo deželnih vicedomov in ureditev okrožnih uradov in našteva vrsto novomeških okrožnih glavarjev do marca 1802., ko je umrl Siegmund pl. Coppini (16—20), kar je deloma izpisal že Vrhovec v svoji Zgodovini str. 125 sl. Med temi glavarji si je Breckerfeld seveda znova posebno privoščil grofa Blagaja, na nadaljnjih straneh pa se zopet lotil opisa takratnega mesta in meščanov:

(20) »Čeprav je Novemu mestu pod temi okrožnimi glavarji, katerih prva skrb od namestitve dalje je moral biti napredek mest, zrastle tudi kakšna korist in izboljšanje, je bilo vendar oboje tako nezatno, da ne morem o tem, kakor bi rad, nič poročati.

Policijsko službo opravlja okrožni urad s pomočjo meščanov. Tedenske tržne cene sicer natančno zapisujejo, kruh pa se kljub temu draži, kakor sta od leta do leta in skoro od dne do dne dražja tudi meso in sol. Nekoč je imelo mesto štiri mesnice, a so bile prodane, in sedaj ima enega samega mesarja, ki tudi edini trguje z mesom. Funt govedine s privago stane danes [1790.] 7 krajcarjev in bo v najkrajšem času, kot zatrjujejo, še za $1\frac{1}{2}$ krajcarja dražja.

(21) Ulice so snažne in hiše so opremljene s številkami. Skoro vsaka hiša ima majhen vrtiček s sadnim drevjem. Tako nenavaden kot prijeten za oko je pogled z višine *kapiteljskega hriba* (F r i e d e n b e r g ga imenuje Breckerfeld, ker je bilo na njem od 24. septembra 1785. do 1799. pokopališče) na mesto, od koder je videti hiše med drevjem, kot bi bile v kakem gaju. Ti vrtovi so nastali iz pogorišč. Prej je imelo mesto več lesenih hiš kot sedaj, zato je tudi pogosto trpelo po požarih. — — — Ker pa bo Novo mesto dobilo izvrsten požarni red in so v pripravi kar najboljše varnostne naprave, upamo, da smo dobro zavarovani pred najstrašnejšo vseh nesreč.

Dobre pitne vode mesto nima, niti ne javnih vodnjakov. Zamisli nekega okrožnega glavarja (*grofa Blagaja*) se mora mesto zahvaliti za predrago plačano ledenico, ki je sedaj last samo enega meščana in ne služi za splošno uporabo. Iz Novega mesta vodijo v vsa mesta v okrožju [izvzemši v Kočevje] dobro urejene trgovske ceste. Klassenau (*okrožni glavar 1767. do 1783.*) je bolj kot drugi pazil na ceste in pod njim

je ta oddelek policijske službe v marsičem napredoval. Odkar ni več mestnega špitala, za bolehnne in revne meščane ni več poskrbljeno; in Dilančeva (22) ustanova, iz katere bi morali letno po dve revni meščanski dekleti prejemati 50 fl. za balo, je že morda za vedno izgubljena.

Tovarne ni tukaj še nikdar nobene bilo, kakor tudi sta voda in svet za to pripravna.¹¹ Pa kako bi mogla tudi kaka — posebej ob tako izčrpani mestni blagajni — nastati? Pri popolnoma obubožanih meščanih !!!

Z rokodelstvom je v tem mestecu kar najslabše. Meščan, preveč v skrbi, da si sam pridela kruh in vino, mesto da bi si ga prislužil z obrtjo, se poleg svojega posla preveč bavi s poljedelstvom in vinogradništvom. Tako ni ne koristen obrtnik ne dober kmet: eno je drugemu v napoto. Vsakemu je njegovo rokodelstvo postranska stvar, kar je krivo, da ne dobiš še tako majhnega dela izvršenega prej kot v treh, šestih, osmih ali še več tednih. Zato marsikdo, predolgega čakanja sit, če le more, iz Ljubljane naročuje, kar rabi. Vrhu tega so izdelki Novomeščanov navadno okorni in šušmarski. Zakaj ti obrtniki bolj popivajo kot delajo. Preveč hodijo po gostilnah, zato je krčmarstvo njih najboljša obrt. (23) Zato se skoro vsaka hiša poteguje za vinotoč. Meščan skoro ne pozna druge zabave kot pijanstvo. Tu je torej mestece, kjer ima Bacchus obilo — Venus pa prav nobenih templjev.

Tu navajam vse ta čas v Novem mestu nahajajoče se vrste obrtnikov. Ni jih dovolj, da bi zadostili potrebam okrožja in mesta. Mnogi med njimi niso po rodu domačini; iz onih dežel so, v katerih ne raste vino; to je menda tudi tista vaba, ki jih primamlja, da se tu udomačujejo.«

Na 23.—25. strani so našteje vse takratne novomeške obrti s številom posameznih obrtnikov, kot jih je Vrhovec izpisal na 107. strani svoje Zgodovine, le da ni upošteval nekaterih poznejših Breckerfeldovih popravkov, ki se pa zopet le deloma krijejo s seznamom meščanov-obrtnikov v meščanski matriki iz 1797.

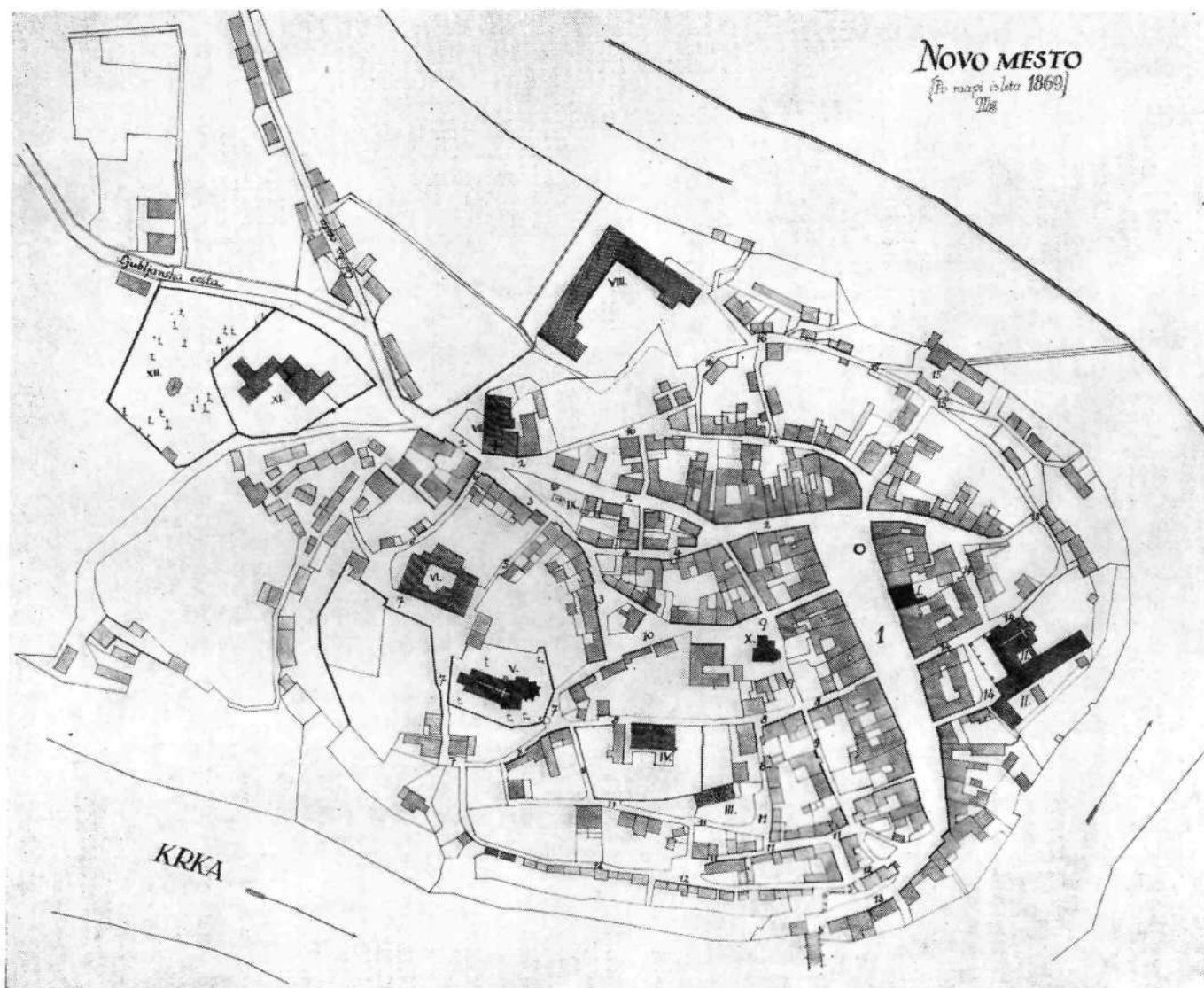
V nadaljevanju svojega rokopisa (25 in 26) našteva Breckerfeld najvažnejše mestne pravice, njih počasni propad in razlaga nazadovanje pravih meščanov in propad obrti:

(26) »Nekoč je bilo trgovanje in poslovanje v mestu samo meščanom dovoljeno, sedaj pa vsakomur, čeprav

ni meščan. S tem je samo po sebi prenehalo pridobivanje meščanskih pravic, kar je vendar od vsakega novosprejetega meščana prinašalo mestni blagajni 20—30 fl. Mesto trpi tudi zaradi odprave cehovskih svoboščin, ker je pretrgana vez, ki je vezala (27) člane cehov in je težko dobiti dobrih rokodelcev iz tujine. Le slučaj privede mojstru pomočnika v delavnico. Tako si nakopava mesto s temi, ki niso izbrani, samo pritepenice; sprejemajo jih pa le, ko ni boljših. S tem seveda ne postaja rokodelstvo prav nič boljše.

Prej, ko so pomočnike še izbirali, so prišli pogosto tudi tujci v deželo. Zato je nastala v tem mestecu tako raznovrstna mešanica narodnosti in v njem zastonj, čeprav je globoko na deželi, iščeš pravega narodnega značaja. Mnogi v njem so pravi tujci, mnogi domačini pa žive tu šele v drugem rodu.«

Po opisu mestnih sejmских pravic in ureditve mestnega sveta je zapisal Breckerfeld imena mestnih sodnikov in našteva vasi, ki so bile mestnemu sodstvu podrejene (27—30). Seznam mestnih sodnikov je pre-

Tloris Novega mesta

Legenda k načrtu Novega mesta:

1. Glavni trg;	13. Pri mesnicah;	1785. in od 1799. do 1810.);	X. Cerkev sv. Antona (Florijana, podrti leta 1882.);
2. Ljubljanska ulica;	14. Pri frančiškanih;	VI. Proštija;	XI. Nekdanji kapucinski samostan s cerkvijo sv. Jožefa;
3. Nad sveto Katarino;	15. Nad mlinom;	VII. Kresija (do 1779. špital s cerkvijo sv. Martina, kasneje hiša števil. 56, po 1800. sezidano sodišče);	XII. Pokopališče (od 1810. do 1924.); kapelica zidana 1856. in porušena 1936. Krog na Glavnem trgu znači vodnjak (1861. do 1903.).
4. Pod sveto Katarino;	16. Poleg kasarne.	VIII. Vojašnica (1779. zidana in 1899. prezidana za okrožno sodišče);	
5. Raubgaßel;	I. Rotovž;	IX. Cerkvica sv. Katarine (do 1794.);	
6. Špitalska ulica;	II. Frančiškanski samostan;		
7. Nikolajska ulica;	III. Mesto, kjer je do 1790. stala cerkev sv. Jurija;		
8. Poskokengaße;	IV. Komenda nem. vit. reda (Križatija);		
9. Pri sv. Antonu (Florijanu);	V. Kapiteljska cerkev s pokopališčem (do leta		
10. Pri pečnici;			
11. Sv. Jurija ulica;			
12. Breg;			

Novo mesto: Študentovska ulica

vzel v svoje delo Vrhovec (prim. str. 137—139), le da ga je z nekaterimi podatki in imeni izpopolnil ali popravil. V pripombi, napisani najbrž 1797., opisuje Breckerfeld tudi prihod prve francoske patrolje v Novo mesto — 4. aprila 1797. — in hvali meščane, ki so prepodili Francoze (prim. Vrhovec 159/160, B. trdi, da je bilo francoskih konjenikov 36, V. po svojih virih piše o 14).

Zatem govori Breckerfeld o šolstvu¹²:

(31) »Znanosti so v tem mestu malo znane. Razen majhne zasebne knjižnice pri frančiškanih ni najti tu nobene knjige. Zakaj prošt Jabacin (*Martin J. 1775. do 1789.*) je svojo dobro izbrano knjižnico zapustil šentpetrski komendi pri Ljubljani. Tudi sicer je zelo otežena pot do učenosti. Le v šestih humanitetnih razredih poučujejo frančiškani. Do 1781. leta so sicer ti menihi, čeprav le lastne samostanske gojence, v samostanu poučevali v metafiziki in fiziki po Lockejevem in Newtonovem sistemu. Svetlo je že postajalo, kjer se je preje le mračilo: sistem Jožefa II., ki je vsem menihom zabranil zasebni pouk, pa je te naučil drugačne prosvetljenosti, kot so jo oni dotlej razumevali; in dijakom je tudi v tem revnem mestecu brez ozira na njih ubožnost naprtil davek na svobodno znanost kot v drugih bogatejših mestih. S tem je bilo precej znižano število učencev kot tudi zmanjšana vnema učiteljev.

Poleg tega niso bile tukaj znanosti nikdar stvar, s katero bi se kaj prislužilo. Knjigarar, tiskar ali knjigovez bi morali kljub svoji spretnosti od lakote poginiti. Vendar pa je tu in tam najti sledi, da Novomeščanom ni manjkalo darovitosti, volje in marljivosti, da bi v znanostih postali koristni. Tudi to mestece ima svoje učenjake (32), ki so v njem ali njegovi okolici zagledali luč sveta ali pa so, rojeni sicer drugje, v njem hoteli svoje učene misli zapustiti potomcem. Oni, ki jim je manjkalo sredstev, da bi množino svojega znanja v tiskanih knjigah objavili, so si pomagali z rokopisi, da ustrezajo poznavalcem in prijateljem. Tem pisateljem pa manjka večinoma uglajenosti in poznanja sveta, dostikrat tudi okusa. Nadarjenosti in

znanja pa jim ni mogoče odrekati. Odlikujejo se posebej s pravilnostjo mišljenja in jedrostjo izraza brez lepotečja, v čemer so si skoraj vsi enaki.«

Nato slede imena in dela »slovitih meščanov«, ki jih je izpisal Vrhovec (str. 99—102 in 155—158) in našteva nekatere znamenitejšje učence gimnazije (32 do 45), zopet pohvali frančiškane, nakar se mu ponovno poci v pero trpka sodba o Jožefu II. in njega vladi:

(45) »Pouk *novomeške mladine* pa bi še srečneje napredoval kot v teh 44 letih od ustanovitve *gimnazije (1746.)*, če ne bi učiteljem kot učencem manjkalo pobude in podpore. Kot povsod drugod v monarhiji so tudi tu za devetletne vlade Jožefa II. kar preveč nazadovali latinski študij in humanitetni razredi (*gimnazije*), ne da bi zato bolj napredoval normalni pouk v nemških šolah. Zakaj, če je bilo prej do 200 dijakov letno, jih je v zadnjih letih, odkar so znanosti obdavčene, komaj še 50.¹³

Nemška normaika, ki je bila v 1778. po gospodu Jan. Nep. grofu Edlingu svečano otvorjena in pod njegovim vodstvom kar najbolje uvedena, lepo ustreza svojemu namenu.

Vendar so tu v prihodnje kaj slabi obeti za pouk. Davčno preurejanje mu je v teh petih letih, kar se izvaja, v marsičem škodilo. Najboljši učenci, ki bi po svoji marljivosti in nadarjenosti lahko napredovali, uhajajo iz šole pred koncem učne dobe, da vstopajo za dnevna (46) dva goldinarja v službo k zemljemerem ali se dajo najeti za prepisovanje fasij ali izpiskov. Petnajstletni fantje postajajo že manipulanti in žrtve dobičkaželjnosti. Kakšen vpliv na nravi bo imelo njih nebrzdano življenje, bo poučila prihodnost. Država pa je medtem vendar že izgubila marsikakega dobrega človeka, ki ji bo le v breme. Kajti pet let že uničuje svoj čas z malovrednim in zmedenim delom, ob katerem si sicer pridobi brezkoristno izvežbanost v davčnih stvareh, ki jih nihče točno in kot treba ne razume, medtem ko bi se lahko izobrazil v vrednega člana države.«

Na naslednjih straneh (47—58) opisuje Breckerfeld kapiteljsko, frančiškansko in ostale cerkve (prim. Vrhovec 17 sl.), našteva prošte (prim. Vrhovec 220 do 232) in gvardijane frančiškanskega samostana (Vrhovec 152—155).

OPOMBE:

- ¹ SBL 57.
- ² Janko Barlé: O zdravstvu staroga Zagreba, 1902., 18.
- ³ SBL 57 in Barlé n. o. m. 23 in 67.
- ⁴ SBL 57.
- ⁵ Breckerfeld 33 sl.
- ⁶ SBL 57.
- ⁷ MHK 1848., 74.
- ⁸ SBL 328.
- ⁹ Milan Turković: Der Cisterzienser Orden in Slovenien, 1936., 73.
- ¹⁰ Vrhovec, Zgodovina N. m. 132 sl. in Ein Defraudationsprozess aus dem Jahre 1782. Jahresbericht d. Ober-gymn. in Rudolfswert 1892.
- ¹¹ Vrhovec, Zgodovina N. m. 107.
- ¹² Hoff, Gemälde II. 46—48 in Vrhovec 155.
- ¹³ Vrhovec 305.

(Konec prihodnjič.)

O NOVEM MESTU OB KONCU XVIII. STOLETJA

(Konec.)

JANKO JARC

V drugem delu svojega rokopisa je Breckerfeld zapisal vse meščane in jih razvrstil po vrstnem redu hišnih števil in po posameznih trgih in ulicah. Vrednost tega seznama ni samo v tem, da je ohranil imena meščanov in njih zvanje ter najstarejšo numeracijo hiš Novega mesta, ampak posebej še v tem, da je v pripombah pri večini meščanov dostavil tudi kraj, odkoder so se priselili, in s tem pokazal ono »raznovrstno mešanico narodnosti«, o kateri je pisal v prvem delu. Ohranil pa je v tem seznamu tudi najstarejša ulična imena.

Ko je I. Vrhovec pripravljaval rokopis »Zgodovine Novega mesta«, je hotel dodati tudi seznam meščanov XVIII. stoletja, kar pa je potem opustil. 18. decembra 1890. je pisal Levcu, da ne bi rad iz svojega rokopisa pri natisku izpustil ničesar važnega iz zgodovine mesta in celo ne zgodovine mestnega zbora: »Edino, za kar mi ne bi bilo žal, so nekateri napisi, inskripcije in imenik novomeških posestnikov o minulem stoletju.«¹⁴

Objavljam Breckerfeldov seznam z vsemi opombami v istem redu kot ga je napisal on sam. Imena ulic je po Breckerfeldu in aktih mestnega arhiva zapisal že Vrhovec (n. o. m. 45/46), ne da bi bil za vse določil njih lego, zato v oklepaju navajam še ona imena, ki so jih ulice in trgi imeli po preimenovanju in novi razvrstitvi hišnih števil 1807., 1892. in 1930., kolikor mi je bilo seveda mogoče dognati. *Prva številka pomeni tekočo številko, druga hišno številko, v oklepajih so domača imena.*

1. *Auf dem Platz, Na plaz* (Glavni ali Veliki trg, 1809.—1813. Napoleonov trg, 1923. Trg kraljeviča Petra, 1934. Trg kralja Petra II.):

1	1	rotovž.
2	2	Franc Reichel, svečar, Čeh.
3	3	Anton Zagar (Schmitz), lekarnar, Kranjec iz Kranja.

¹⁴ Ivan Vrhovnik: *Ivan Vrhovec. Doneski k življenjepisu itd.* 1933., 37.

Novo mesto: Trg kralja Petra II. (Glavni trg). Portal Germove hiše

Novo mesto: Ljubljanska cesta. Pogled izpod Bergmannovih arkad

Foto: C. Skebé

4	7	Andrej Kanduč, trgovec z dišavami, Korošec.
5	8	} Janez Jakomini, trgovec z dišavami.
6	9	
7	10	Franc Krammer, kaplan v Trebnjem.
8	11	Barbara Kuthiaro, vdova Antona K., gostilničarka.
9	12	Avguštin Fabian, mesar, Novomeščan.
10	14	Marija Pečjak.
11	15	Janez Marodelli (Berkopec), trgovec z galanterijskim blagom, Italijan iz Milana.
12	16	} Anton Nachtigal, strojar, Gorenjec.
13	17	
14	27	} Franc Kalčič (Vaterl), mesar, Novomeščan.
15	28	
16	29	Jan. Gottlieb Schreyer (Jesenko), kirurg in mestni blagajnik, Nemeč iz Mainza.
17	30	Filip Gadener (Puškar), usnjar.
18	31	Franc Lukmann, divši oskrbnik, iz Mokronoga.
19	33	Anton Berneker, oskrbnik na Hmeljniku, Novomeščan.
20	34	Barbara Seifrid, vdova, vrtnarica.
21	35	Jakob Krištof, pek, iz Šmarja.
22	36	Ignac Hackhoffer, rokavičar, iz Kamnika.
23	37	Jožef Hartel, poštar, oče je bil iz Češke.
24	38	Franca Germa vdova Katarina, železninarka.
25	39	Jakob Skrem, trgovec s platnom in drogist, upravitelj mestnega sodišča.
26	40	Franca Germa vdova Katarina, železninarka.
27	41	Ana Watscher, vdova r. Germ, železninarka.
28	42	Jan. Vid Sager, bivši mestni sodnik, iz Štajerske.
29	4	Dizma Germ (Risner), lektar, Novomeščan.
30	46	Notburga Tanzmann, vdova, pasarka.
31	47	Andrej Kanduč, trgovec z dišavami, Korošec.
32	48	Franc Burger, pasar, Novomeščan.
33	72	Siegmund Langer, lekarnar, Novomeščan.
34	73	Ksaver pl. Sallenstein.
35	74	Francesco Marchese, kavarnar.
36	265	Franc šparovec, strojar, iz Višnje gore.
37	266	Oswald Fabian, trgovec z blagom, Furlan.
38	267	Matija Lusner, glavničar, Novomeščan.
39	268	Jakob Tschine, kirurg, Novomeščan.
2. *Seidengasse, Laibacher Gasse, Gafsa od goreineh vrteh na plaz* (Ljubljanska cesta):
40	49	Matija Luzner, glavničar, Novomeščan.
41	50	Jožef Kegel, nogavičar, iz Hessenskega.
42	168	Jurij Gradina, urar, iz Maribora.
43	51	Neža Widemayr, vdova (Perdečka). ¹
44	54	Konstancija Ecker, vdova, pletilja, iz Koroške.
45		Cerkev sv. Katarine.
46	157	Terezija Kerme, »HeBin«, gostilničarka.
47		Jožef Germ, župnik v Prečni.
48	55	hiša za mestnega vratarja.
49	56	Jan. Jakomini.
50	57	Vid Margraff, kirurg, iz Bavarske.
51	58	Jurij Smerekar, krojač, Novomeščan.
52	59	Jožef Zalokar, kirurg, Novomeščan.
53	60	Mih. Grailland (Flörer), lončar.
54	61	Filip Muthweis, sedlar.
55	62	Matija Mohorčič (Škrampec), iglar, Novomeščan.
56	63	Ana pl. Bernardič, vdova.
57	64	Karl Kohl, dimnikar.
58	65	Jakob Rutter (Weiße), pek, iz Šmarja.
59	66	Franc Moser, ² upravitelj komende.
60	67	Matija Luser, usnjar, iz Gabrja.
61	68	Anton Jögger, kotlar.
62	69	Jan. Mohorčič (Škrampec), železninar, Novomeščan.
63	71	Ana Marija Buzelai, vdova.
64	70	Elizabeta Pober, roj. Petermann, vdova.

¹ Od 1794. Matija Wenger, Gorenjec.² Od 1793. Stefan Kragel, dr. med.

Novo mesto: Ustje Kastelčeve ulice ob Ljubljanski cesti.
(Pod Sv. Katarino) Foto: Pogačnik

3. Die obere Katharinen Gaße, Nad sveta Katarina. (Trg sv. Katarine in Arkova ulica):

- 66 156 Neža Doppler (Zurka), vdova.
- 67 155 Marija Ehrmann, r. Pavček, vdova, nogavičarka.
- 68 154 Franc, župan v Beliški vasi.¹
- 69 153 Mihael Bertoncelj, kovač.
- 70 150 hiša Mikičevega beneficija.
- 71 149 Filip Smerekar, mesar.
- 72 148 hiša Tišlerjevega beneficija.
- 73 147 (Ižan), sodar, iz Avstrijskega.
- 74 146 Tomaž Kušman, ključavničar, Novomeščan.
- 75 145 Ana Per, modistka (Putzmacherin).
- 76 144 Jurij Planinšek (Pušavnik), tkalec (platnar).
- 77 143 Tomaž Wollowitz (Kulovec?), kanonik, Novomeščan.

4. Die untere Katharinenstraße, Pod sveta Katarina (Kastelčeva ulica):

- 78 163 Matija Per († marec 1793., sedaj 1794. Neža Vidmayer, Perdečka), motvozar (vrvičar), Novomeščan.
- 79 164, tobačni nadzornik.
- 80 165 Anton Gregorič (Zajc), iglar.
- 81 53 Martin Anitzel, usnjar.
- 82 166 Janez Mravlje (Spielz), krojač, Novomeščan.
- 83 167 Lovrenc Košir (Drač), mizar.
- 84 169 Pavel Šparovec (Kisel pek), pek.
- 85 170 Anton Žitnik, pek.
- 86 171 Franc Prockel, čevljar, iz Koroške.
- 87 172 Andrej Rößel,, iz Češke.
- 88 173 Ana Lusner, usnjarka.
- 89 174 Martin Hribernik, tkalec.

5. Raubgaßel (»Mačkina gasa«, sedaj Strma steza):

- 90 151, tobačni nadzornik.
- 91 152, mestni čuvaj.

¹ Najbrže Belšinja vas pri Trebnjem.

6. Spitalgaße (Kapiteljska ulica):

- 92 158 Martin Anitzel (špitalska hiša), usnjar.
- 93 159 Marjeta Jeller.
- 94 160 Urban Metz, usnjar.
- 95 161 Alojz Pernstecher, eksjezuit, posvetni duhovnik.

7. Nikolausgaße (del Proštjske, Križatijske in Cerkvene ulice):

- 96 162 kapiteljska cerkev.
- 97 165 proštija.
- 98 232 Ana Seel.
- 99 235 mežnarija.
- 100 234 Karl Raunacher, kirurg, iz Koroške.
- 101 233 Stefan Grabner (v Polčevem stolpu), bivši upravitelj.
- 102 231 Bernard Stricker, vrvar, Novomeščan.
- 103 230 Franc Wolf, ključavničar.
- 104 229 Primož Grozdek, ključavničar.
- 105 228 Feliks Perme, ključavničar.
- 106 222 beneficijska hiša benef. sv. Barbare.
- 107 142 Neža Marija Mlakar.
- 108 141 Franc Per, pasar.
- 109 140 Ignac Hackhofer, rokavičar, iz Kamnika.

8. Poskokengasse (Križatijska ul., Školova ul., Ulica 6. sept.):

- 110 133 Franc Schwarz, sedlar, iz Koroške.
- 111 185 Franc Valenčič (Zitterschlager), čevljar.
- 112 186 Mihael Wolf (Vouk), ključavničar.
- 113 192 Mihael Lublanšek, usnjar, Novomeščan.
- 114 191 Jakob Skrem, trgovec z blagom.
- 115 189 Pavel Stampfel, krznar, Kočevar.
- 116 188 Mihael Brunner, krojač, iz Bavarske.
- 117 236 Franc Luser (Papež, Brusničar), usnjar.
- 118 237 Janez Kladnik, čevljar.
- 119 187 Janez Fabian.
- 120 32 Vaclav Skubic, bivši mestni blagajnik, iz Višnje gore.
- 121 193 Anton Reddi, jermenar, Novomeščan.
- 122 194 Jožef Pikardi, bivši upravitelj, Dolenjec.
- 123 197 Kordula Videtič, vdova.
- 124 196 Jožef Mohorčič, steklar in mizar.
- 125 195 Janez Videtič (Činkole), svetni duhovnik.
- 126 224 komenda nem. viteškega reda.
- 127 225 Marija Rotter, vdova.
- 128 226 Jožef Pogačnik, ključavničar, iz Kamnika.

9. Antonigaße, Per svetimu Florianu (Sokolska ulica, 1892.: Čitalniška ulica, del Trga sv. Florijana):

- 129 137 dediči Ferd. Mauracherja.
- 130 136 Mih. Bertoncelj (Proviaňhaus), kovač.
- 131 135 Mih. Wolf (Vouk), zdaj njegov zet knjigovez Šlibar.

Novo mesto: Pogled s kapiteljskega stolpa na del Križatijske ulice Foto: C. Skebč

Novo mesto: Jenkova ulica (Pri frančiškanih)

Novo mesto: Pogled s kapitelskega zvonika na proštijo

Foto: C. Skebé

- 132 134 Marija Rotter.
 133 44 Ana Backner, čistilka srebra.
 134 43 Franc Rockinger, knjigovez.
 135 184 Sebastijan Janežič, bivši uradnik pri davčni regul. komisiji, sin mlinarja.
 136 183 Ferd. Mannetti, bivši feldvebel.
 137 182 Jožef Smerekar, krojač.

10. *Bei der Backen, Per Pezhnizi* (del Florijanovega trga):

- 138 175 Janez Zupančič (Golobec), iglar, Novomeščan.
 139 176 Janez Hantschel, brusač, iz Češke.
 140 177 } Janez Zajc (Višenjčan), čevljar, iz Višnje gore.
 141 178 }
 142 188 Janez Krašovec, najemnik posestva Grič, iz Črnomlja.
 143 181 Anton Narad (Mundbäck).
 144 138 mestna pekarna (pečnica).
 145 139 Andrej Nagel, mizar, iz Št. Jerneja.
 146 179 Mat. Jožef Prešl, mestni pisar, iz Tržiča.

11. *St. Jörgengaße* (Sv. Jurija ulica, del Ulice 6. sept. in Mej vrti):

- 147 223 Jožef Škola (Semack), krojač, iz Moravske.
 148 222 Marija Planinšek, vdova po tkalcu.
 149 249 Franc Babnik, tkalec.
 150 221 Jožef Gregorič, mest. stražmojster, Novomeščan.
 151 cerkev sv. Jurija, zdaj Jesenko, Novomeščan.
 152 Jurij Slokan, bivši mestni stražmojster, zdaj Valentin Vesel.
 153 218 Jurij Vollmann, mizar, iz Ogrske.
 154 189 Jožef Teržič, Martič (Ogorelec), usnjar.
 155 199 Marija Puglič.
 156 200 Anton Kastelic (Erjavec), usnjar.
 157 201 Martin Ovniček, krznar in kap. cerkovnik.
 158 202 Ana Križman.
 159 203 Ignac Kalčič (Pečjak), fijakar.
 160 204 Franc Papež (Brusničan), usnjar.
 161 206 Uršula Pangerc (Košarca).
 162 207 Franc Berger, krznar.
 163 208 Matej Bedenek (Wedeneg), zidar.
 164 209 Mihael Unterlogauer, kolar, iz Koroške.

12. *Am Rain unter St. Jörgen, Na Breghi* (Breg):

- 165 Valentin Vesel, gostilničar.
 166 217 Jurij Vollmann, mizar, iz Ogrske.
 167 246 Jernejček.
 168 212 Marija Zupančič (Zatčevka), vdova po invalidu.
 169 213 Janez Kraus, krovce (slamnatih streh).
 170 240 Franc Papež, usnjar.
 171 239 Marjeta Ganser, perica.
 172 241 Andrej Hudir, tesar.
 173 242 Jernej Mesarko, mestni čuvaj.
 174 243 Jernej Kalčič.
 175 247 Matija Papež (Grbec).
 176 248 Jožef Mahrer (Mathel), čevljar.

- 177 245 Ana Grič, zeliščarica (Kräutelweib).
 178 249 Matija Kastelic, tkalec.
 179 Andrej Boštjanček, čevljar.
 180 254 Uršula Znamšek, modistka.
 181 244 Matija Može, tobačni nadzornik.
 182 261 Andrej Kanduč.
 183 115 Jožef Wolf, iglar.
 184 216 Martin Dragorič, mestni čuvaj.

13. *Bei den Fleischbänken, Per mefsnizah* (Vodna ali Karlovska cesta, 1823. Kovaška ulica, 1930. Pugljeva ulica):

- 185 17 Anton Nachtigal, strojar, iz Kranjske.
 186 18 Janez Hofmann, jirhar, iz Stajerske.
 187 19 Andrej Hlade, črnivec, iz Mokronoga.
 188 20 Filip Pečjak, strojar, Novomeščan.
 189 21 Ana Bačar (Watscher), vdova.
 190 22 mestna čuvajnica pri vratih.
 191 23 Franc Brezovar, kovač, Novomeščan.
 192 24 Franc Rettel, podkovski mojster, iz Avstrijskega.
 193 25 Franc Piletič (Ferluga), usnjar, Novomeščan.
 194 26 Dominik Rizzoli, trgovec z galanterijskim blagom, iz Milana.

14. *St. Leonhards Gaße, Per Franzkainarih* (Frančiškanska ul., Jenkova ul., Dilančeva ul., Detelova ul. in del Šolske ul.):

- 195 5 frančiškanski samostan.
 196 samostanska cerkev.
 197 6 Franc Kalčič (Vatterl), mesar, Novomeščan.
 198 4 gimnazija.
 199 75 Mihael Žalokar, nogavičar.
 200 76 Mihael Proje, čevljar.
 201 77 Luka Papež, usnjar.
 202 78 Siegmund Šiška, čevljar.
 203 83 Jožef Nessing, jirhar, iz Tirolske.
 204 84 Mihael Potočar, localis na Mehovem.
 205 91 Germov stolp za smodnik (mestni stolp).
 206 89 Andrej Decker, črnivec, Novomeščan.
 207 90 Jakob Grub, čevljar.
 208 88 kuharica.
 209 87 Beul klobučar, iz Tirolske.
 210 86 Anton Hočevar (Kranjčan), krznar, Novomeščan.
 211 85 Karl Meyebach.
 212 80 Andrej Kanduč.
 213 81 Barbara Poje (Poyinn), vdova, fijakarica.
 214 82 Franc Kalčič, milar, Novomeščan.
 215 92 , Nessigova delavnica.

15. *Ober der Mühl, Na Maleni* (Šolska ul. in Poštna ul.):

- 216 93 Zoisov mlin ob Krki.
 217 94 Janez Friedrich, mizar.
 218 98 Jakob Zurec, usnjar.
 219 Martin (Fritz), klobučar.

Novo mesto: Ulica 6. septembra (Tesarška ulica). Milačeva hiša (Stena prvotne mežnarije pri cerkvi sv. Jurija; mala okenca — srednje še vidno — so bila pred kakimi petdesetimi leti zabitna in izrezana večja. Podrto dne 5. avgusta 1938.)

Foto: C. Skebé

- 220 95 Tomaž Wamier, klobučar.
 221 96 Franc Sager (žagar) - Tekmèc.
 222 97
 223 129 Matej Sever, zidarski polir.
 224 128 mestna hiša za sodnega slugo.
 225 126 Štravs(ovka), vdova.
 226 125 Luka Jakša, kmetski krojač.
 227 123 vojašnica.

16. Die Hohlgaße oder Hollergaße itzt Kaßbernegasse genannt, Poleg Kafsarme (1892.: Dolga ul., 1930. Vrhovčeva ul.; Streliška ul.; Kratka ul.; 1892.: K vojašnici, 1900.: K sodišču):

- 228 115 Andrej Häumann (Špelko), mizar.
 229 116 Rok Groß, nogavičar, Novomeščan.
 230 117 Marija Perušič, vdova.
 231 118 Karel Žlajpah (Paučnik), lončar, Žužemberčan.
 232 119 Blaž Jahn (Terlep), tkalec, iz Litiije.
 233 120 Marija Hočevar, perica.
 234 122 Marija Čuh, belilka platna.
 235 121 Wengl(ova).
 236 104 Marjeta Krivec, vdova po kordovanarju.
 237 105 Andrej Friedrich, podobar, iz Brandenburške.
 238 103 Nikolaj Null, krojač za moške, iz Fulde.
 239 102 Anton Gadner, usnjar.
 240 101 Franc Vodenik, kirurg, Novomeščan.
 241 100 Franc Nadel, krojač (von Khie).
 242 99 Jožef Kegel, nogavičar.
 243 106 Ozvald Fabian, trgovec z blagom.
 244 107 Tomaž Wanner, klobučar.
 245 108 Anton Sluga.
 246 109 Jožef Kapesič, posvetni duhovnik.
 247 110 Jakob Govekar (Lekšé), tkalec.
 248 111 Franc Nagel, krojač.
 249 112 Franc Govekar, čevljar.
 250 113 Jožef Machtiger, bivši upravitelj, iz Mokronoga.
 251 114 Jožef Maußer, krojač, Kočevar.

»Poleg navedenih hišnih posestnikov je še nekaj takih meščanov, ki nimajo v mestu svojih hiš, vendar kot meščani izvršujejo obrt v mestu ali izven njega. Sledi seznam teh iz leta 1792.« (68). »Izven mesta« pomeni one hiše, ki so ležale pred Ljubljanskimi vrati bodisi ob Ljubljanski ali Celjski cesti. Med temi stavbami Breckerfeld ne omenja bivšega kapucinskega samostana

- 252 Anton Reznuznik, tkalec.
 253 Anton Einicher, pek.
 254 Matija Einicher, čevljar.
 255 Martin Wauner, klobučar.

Novo mesto: Križatijska ulica (Poskokengasse)

Foto: C. Skebé

Novo mesto: Trg sv. Florijana (s kapiteljskega zvonika)

1. Pri pečnici. 2. Pri sv. Antonu (Florijan)

Založil Jos. Kos, Novo mesto

- 256 Franc Wanner, lončar.
 257 Leopold Wengel, gipsar.
 258 Atanaz Kinsky, srebrenar.
 259 Florijan Kinsky (Rumpelwirth), krojač.
 260 Jožef Vega.
 261 262 Sebastijan Lampič, barvar.
 262 Kaspar Thesio, kavarnar.
 263 Ziegler, lasničar, iz Koroške.
 264 , lasničar, iz Lotaringije.
 265 , kositrar, iz Milana.
 266 269 Ignac Golob, fijakar.
 267 Karel Bukovec, mizar.

Novo mesto: Vrhovčeva ulica (Dolga ulica)

Foto: C. Skebé

Tek. št.	O b r t n i k	1790	1792	1800	Tek. št.	O b r t n i k	1790	1792	1800
1	babica	2 (1)			37	materialist		1	1
2	barvar	1	1	1	38	mesar	2	4	8
3	brivec	3		3	39	milar	1	2	2
4	brusač	1	1	1	40	mizar	3	8	5
5	čevljar	4 (5)	11	14	41	mlinar			1
6	črnivec	3	2	2	42	modistka		2	
7	dimnikar	1	1	1	43	motvozar	2	1	1
8	drogist (glej materialist)				44	nogavičar	1	5	3
9	glavničar	1	2	2	45	padar (glej kirurg)			1
10	gostilničar	1	3	1	46	pasar	2	3	1
11	iglar	3	3	3	47	pek	3	6	7
12	irhar	2	2	3	48	podkovski mojster		1	
13	izdelov. sadr. razpel (gipsar)	1	1		49	podobar	1	1	1
14	jermenar	2 (1)	1	1	50	pozlatar			1
15	kamnosek			1	51	ranocelnik (glej kirurg)	2		2
16	kavarnar		2	1	52	rokavičar	2	2	1
17	kirurg (glej padar in ranocelnik)		6		53	sedlar	1 (2)	2	2
18	klavec	1 (2)			54	slaščičarka	1		
19	ključavničar	2 (4)	6	6	55	srebrenar		1	
20	klobučar	3 (4)	5	4	56	steklar	1	1	1
21	knjigovez	1	1	1	57	strojar (glej usnjar)		4	
22	kočijaž (fijakar)	2 (1)	3	1	58	strugar	1		
23	kolar	1	1	2	59	suknjar	2		
24	kordovanar			1	60	tesar	1	1	
25	kositrar		1	1	61	tkalec	2	7	9
26	kotlar	1	1	1	62	trgovec z blagom		2	
27	kovač	3	3	4	63	trgovec z galanter. blagom	2	2	5
28	kramar (glej trgovec)			5	64	trgovec z dišavami	2	1	
29	krojač, kmetski	6			65	trgovec z železnino	3	3	2
30	krojač, mestni	4 (6)	11	14	66	trgovec		2	
31	krovec		1		67	urar	1	1	
32	krznar	2	4	6	68	usnjar	6 (8)	16	16
33	lasničar	2	2		69	vezilja		1	
34	lectar		1		70	vrvar	1	1	2
35	lekarnar	2	2	2	71	zidar	2	1	1
36	lončar	2	3	2	72	zid. polir		1	

Franc Anton Breckerfeld je na 23.—25. strani svojega rokopisa sestavil seznam vseh takratnih novomeških obrti, ki ga je objavil Ivan Vrhovec v »Zgodovini Novega mesta« str. 107 sl. Pri prepisovanju je spregledal 2 lasničarja in 1 sedlarja. Drugi, čeprav nepopolni seznam obrtnikov je napisal Breckerfeld v poimenskem seznamu takratnih meščanov, ki je zgoraj objavljen. Iz matrike meščanov za leta 1797. do 1811. je enak seznam sestavil prof. Ivan Koštiál in ga objavil v »Kroniki« (IV., 1, str. 51). Primerjalna statistika po vseh treh virih naj pokaže gibanje obrti v Novem mestu v razdobju 1790.—1810. V razpredelnici so našteje obrti po abecednem redu, v prvem in drugem stolpcu so navedene številke po Breckerfeldu (v oklepaju njegovi kasnejši popravki), v tretjem pa po matriki meščanov, hranjeni v mestnem arhivu.

Statistika je seveda samo približno točna, ker v seznamih meščanov pri nekaterih manjka oznaka poklica, kot je tudi leto možno samo približno ugotoviti.

V četrtem delu svojega rokopisa je Breckerfeld zapisal razne napise, ki so se nahajali v nekaterih novomeških cerkvah, na rotovžu in v komendi. Te napise je deloma že priobčil Vrhovec v svoji »Zgodovini«, ne-

katere je pa izpustil. Te navajam, kot jih je Breckerfeld zapisal.

V kapiteljski cerkvi:

Pri cerkvenih vratih grobni napis mestnega sodnika Lovrenca Grivca (1618.—1621.):

HIER LIGT BEGRABEN DER EDLE VND EHRENVESTE HERR LAVRENTIVS GRIVIZ BVRGER VND EINSTWEILIGER STADTRICHTER ZV RVDOLPHSWERT DES INNERN RATHS VERWANDTER DEM GOTT EINE GLVKLICHE VRSTAND VERLEIHEN WOLLE. SO GESTORBEN ALHIER DEN . . .

Pri oltarju sv. Barbare je bil skupen nagrobnik obeh proštov Mravov, Nikolaja (1630.—1639.) in Franca (1639.—1650.):

HIC IACENT SEPVLTI Rmi, Rmi, Dni, Dni, NICOLAVS & FRANCISCVS MRAV PRAEPOSITI RVDOLPHSWERTENSES QVORVM VLTIMVS OBIIT I IVNII 1650 QVIBVS GRATVS EORUM AFFINIS D. DANIEL REFFINGER A PVRGPERG HVNC LAPIDEM POSVIT.

Novo mesto: Trg sv. Florijana
(Sredi XVIII. stol.: Pri sv. Antonu)

Blizu tega nagrobnika je bil drugi rodbine Gregorič z napisom:

HIER LIEGT BEGRABEN DER EDEL VND VESTE
HERR IOHANN GREGOR GREGORITSCH DES IN-
NERN RATHS VERWANDTER SEINE EHLICHE
HAUSFRAV CATHARINA GEBOHRNE WVRIAKIN:
IHR SOHN ANDREAS VND DESSEN SOHN MAXIMI-
LIAN WELICHER DEN 21. APRIL 1622 GESTORBEN.

V špitalski cerkvi sv. Martina je bil tudi tale nagrobni napis:

HIC CATHARINA IACET GEMINORVM
MATER : AT EIVS
DIVISA EST SOBOLES : VIVENS PATRI
ET ALTERA MATRI.

Breckerfeld mu je dodal sledeče pojasnilo: »V tej špitalski cerkvi je bil tudi nagrobnik gospe Katarine Derganšek, meščanke in dobrotnice tega špitala, z napisom, ki priča, da je umrla na porodu dvojčkov, od katerih je bil eden pokopan z materjo, drugi pa ostal živ pri očetu.«

Na rotovškem stolpiču je bil znani napis, ki je pravil, da je bil rotovž zidan v letu slabega vinskega pridelka, oziroma v letu skaženega vina 1720. Vrhovec navaja ta napis s kronogramom, pristavek Vrhovčev pa, da je poleg latinskega napisa bil tudi nemški: »Es war ein schlechtes Weinjahr, und es ward beim Baue Wein statt des Wassers gebraucht«, ni točen. Navedeni citat je samo Breckerfeldovo pojasnilo k latinskemu napisu:

ANNO VINI CORRVPŦI AEDIFICATA SVM.

Frančiškanska cerkev:

Od nagrobnih napisov v tej cerkvi je Vrhovec izpisal samo napis Malije Kastelca (str. 100) in Ivana Lenkoviča (str. 93). Breckerfeld našteva še sledeče:

Pod prižnico je bil vzdian v steno nagrobnik rodbine Villanders z Otočca z napisom:

Hier liegt begraben der edel und veste
Wilham von Villanders zu Wördl
der letzte deß Zunamen, gestorben am
Charfreytag 1547. Und sein Vater
Sigmund Villanders ist auch hier
begraben 1520. Dem Gott genade.

Novo mesto: Pugljeva ulica (Karlovska, predtem Kovaška cesta, še preje Pri mesnicah). Dohod na bivši leseni most, desno od njega nekdanja mestna mesnica
Foto: C. Skebé

Nagrobnik, ki je danes vzdian v hodniku pod stolpom na zelo malo primernem kraju, predstavlja Villandersa v naravni velikosti, ki ima ob glavi napis:

Sein Alter 54.

V gorenjem delu je vsekano: Sic transit gloria mundi. 1547, v spodnjem delu pa:

Kunigund VillanderBin eine gebohrne
von Guttенberg starb im Jahr 1533.
Anna VillanderBin ein gebohrne
von Trautson.

(Prim. Vrhovec n. o. m. 93.)

Blizu tega nagrobnika je bil spomenik Jurija pl. Sigersdorfa z napisom:

Hier liegt begraben der edel und gestrenge Herr
Georg von Sigersdorf zu Großwinklern Röm. kays-
serl. Majestät auch Fürstlich Durchlaucht Rath
und gewester Hauptmann zu Zeng, samt seiner
Gemahlinn Anna ein gebohrne Semenitschin :
Der gestorben 16 Januarii im LXXIII Jahr denen
Gott gönne und ein christliche Urständ verleihen
wolle.

Pri oltarju Janeza Nepomuka je bil nagrobnik Kristofa Galla z Gallensteina, na katerem je bil ta upodobljen ravno tako v oklepu in naravni velikosti kot oba prejšnja, z napisom:

Hier liegt begraben der edel und gestrenge Herr
Christoph Gall von Gallenstein zu Luegg. Röm.
kaiserl. und auch Fürstl. Durchlaucht Erzherzog-
gen Karl zu Oesterreich gewester Rath alß er am
siebendten Tag Aprilß 1576 Jahrß in den all-
mächtigen Gott entschlaffen : dem Gott, und
allen gläubigen Seelen eine fröliche Urständ ver-
leihen wölle.

Frančiškanski kronist poroča v samostanski kroniki iz leta 1867., da so tega leta »iz cerkve prenesli štiri stare kipe, nagrobne spomenike, in so jih vzdiali pod zvonikom, kjer je bila prvotno samostanska porta« (Zgodovina frančiškanske cerkve v Novem mestu, spisal P. Alfonz Furlan O. F. M. str. 10). Morali so to pač biti nagrobniki Leukoviča, Willandersa, Galla z Gallensteina in Sigersdorfa. Danes so pod zvonikom vzdiani le trije nagrobniki: Leukoviča, Willan-

Novo Mesto: Detajl nagrobnika Ivana Lenkoviča

Foto: Jereb Rudolf

dersa in Sigersdorfa, Gallov pa je izginil že v Vrhovčevem času.

O usodi dveh, najbrže Leukovičevega in Willander-sovega nagrobnika, ki sta bila vzdana v stene cerkve (Sigersdorfov je bil vzdan v tlaku cerkve, kot pričajo močne poškodbe), poroča frančiškanski kronist iz leta 1864. (CCN pag. 114. sub 8) dobesedno:

»An den Seitenmauern des Kirchenschiffes waren 2 Kolossale Denkmähler aus Stein gehauen, Ritter in Lebensgröße representierend, mit Inschriften darunter, so wie auch entsprechenden Piedestalen, und Einfassungen aus Stein. Die eine Statue befand sich an der Mauer. — Die andere an der Weiberseite; jede von ihnen erreichte im Ganzen wohl mehr als 2 Klaf-ter in die Höhe; am Gipfel hatte jede noch eine kleine Statue vom Hl. Joannes Nepomucenus. — Diese 2 Statuen waren wohl schon Jahrhunderte alt gewesen, und rührten aus jener Zeit her, wo Neustadt! noch eine Festung gewesen, und hier natürlich viel Militär war, und die Noblern darunter in unserer Kirche beigelegt wurden. —

Andere Denkmähler hie und da an der innern Seite der Kirchenmauer angebracht, waren aber von unbedeutender Größe, nur Steinplatten in die Mauer eingemauert. Obschon sie die Kirche gar nichts beengten (kasnejši stavek: wohl aber entstellten — auch nicht decent waren), wurden sie dennoch auch weggebracht.

Die 2 großen nahmen wohl etwas Raum ein, aber sie waren dafür eine Rarität, weil si Personen in Lebensgrößen darstellten, und Monumenta der hier im Herrn Ruhenden waren. Sie waren zwar grob gemeißelt, aber ritterlich war das Ganze. An einer dieser 2 Statuen wolten einige Leute etwas Scandalöses in der Gegend der menschlichen Geschlechtsteile bemerken; was folglich die Wegschaffung der Statuen beförderte. — Es bestanden zwei Parteien, sowohl in der Stadt, als auch in der Familie: die geringere war für den Bestand den erwähnten Statuen, die andere für deren Wegschaffung; die letztere (prečrtano, nad tem: der Guardian) hat [mit Recht] (z isto roko kot zgoraj preko roba pisano) durchgesetzt. —«

Ob vhodu v kapelo sv. Frančiška je bil nagrobnik rodbine Raab:

Ich leb und ihr sollt auch leben. Joann. 14.

Hier ruhet in Gott der edelveste Herr Gregor Raab welcher den 3. August 1599 Jahrß in Gott selig entschlaffen : auch sein Sohn der edelveste Herr Martin Raab, welcher den 11 July 1622 Jahrs auch selig entschlaffen, und deß Martini Sohn der edelveste Herr Georg ist den 9ten Augusti 1621 Jahrs seelig entschlaffen. Denen allen Gott gnädig seyn wolle. Amen.

1625.

V kapeli sv. Antona je bil sledeči nagrobni napis:

Begraebniß

Herrn Hans Leonharden Mellar und seiner Gemählinn Anna Maria geborner Koßianschitschin als Stifter dieser Kapellen zu Ehren Gott dem allmächtigen und deß h. Antonii de Padua 1665.

Pri vhodu v škapulirsko kapelo je bil napis:

GAVDENS · ERIT · EIVS · OBITVS ·
QVI · MARIAE · DVM · VIVERET ·
FVIT · FIDELIS · ET DEVOTVS.

S. Hieron.

V škapulirski kapeli je bila rodbinska grobnica Breckerfeldov in na plošči pred oltarjem je bil sledeči napis:

HANC · SIBI · VIVENS · AEDEM · PARAVIT ·
SECVRATVS · TVTELLA

QVAM · CONIVGI · ET · POSTERIS · LEGAVIT
IN VIRGINIS CAPELLA,

VT · EX · HVMO · FACTVS · PARITER REDACTVS
MORTE · PRAEVENTVS · QVIESCIT · HIC · CON-
TENTVS PERILLVSTRIS · AC · EXCELLMVS · DO-
MINVS WOLFGANGVS · CONRADVS · A ·

BRECKERFELD DE IMPELHOFFEN

ANNO 1695.

Breckerfeldova pripomba: »Umrl je 10. maja 1710. in bil pokopan v tej grobnici, ki si jo je pripravil v letu 1695.« Po tem podatku je treba popraviti, oziroma dopolniti članek o W. K. Breckerfeldu v SBL, str. 57.

V svojem opisu starega Novega mesta omenja Vrhovec (str. 36) tudi napis na Marijinem stebru na Katarininem trgu in pravi, da je bil steber s kipom Brezmadežne postavljen na mestu Katarinine cerkvice po požaru l. 1794., ko je pogorel tamkajšnji mestni del. Breckerfeld pa je zapisal napis na tem stebru že leta 1790. in pravi, da je steber postavljen ob cerkvi sv. Katarine: »Auf dem untersten Kapital der Marien Säule bei der Katherinenkirche ist zu lesen itd.«

Vrhovec se je pri tem pripetila še druga pomota. Napis, kot ga on navaja, je zapisal Breckerfeld in pri tem napravil napako, da je v besedi »fili« pisal FILII mesto FILII radi česar bi dal kronogram letnico 1696. Vrhovec Breckerfeldovega zapiska ni primerjal z originalom, ki se pravilno pisan glasi:

CONCEPTÆ SINE LABE FILLÆ PATRIS ÆTERNI
MATRI FILII VNIGENITI & HABITACVLO
SPIRITVS SANCTI EXSTRVCTA

Kronogram pa pove letnico 1746. in je tako spomenik petdeset let starejši kot je sodil I. Vrhovec.

OPOMBE K SLIKAM v članku »Novo mesto v XVIII. stol.« v 2. številki »Kronike«:

Slika *Novo mesto*: Glavni trg (1895.) je posneta po fotografiji *Hinka Dolenca*.

Detajla Školove slike Novega mesta (str. 100) po posnetkih *prof. Janeza Logarja*.

Slike na str. 101 in 106 po posnetkih, ki jih je dal na razpolago *dr. Drago Mušič* iz Sevnice.

Slika na str. 102 po posnetku jurista *Rudolfa Jereba*.

Slike na str. 103 in 104 posnete iz albuma fotografa *A. Suppana* (v šestdesetih ali sedemdesetih letih XIX. stol.).

Novo mesto: Breg

Priloga Škola: Novo mesto, po akvarelu, ki je v lasti *prof. Janka Krajca*.

Načrt Novega mesta risal *prof. Janez Mežan*.

Primerjaj še slike, objavljene: v »Kroniki« II. (1935.) str. 143—145, 296 in 298; v »Kroniki« III. (1936.) str. 23—26, 102, 103 in 105—108; pri sliki na strani 102 popravi Hiša v Arkovi ulici v Hiša v Kastelčevi ulici.

GRADBENA IN STANOVANJSKA STATISTIKA MESTA LJUBLJANE

DR. ADOLF VOGELNIK

Vpogled v značaj obstoječih in v vsakem letu na novo zraslih zgradb, ki ga skuša posredovati gradbena statistika, je pomemben z raznih vidikov. Zgradbe služijo predvsem kot stanovanjski prostor prebivalstvu, potrebne pa so mu tudi pri izživljanju njegovih kulturnih stremeljenj (javne upravne in kulturne zgradbe) ter kot orodje gospodarskega pridobivanja (tovarne, poslovni lokali). Z drugega vidika nas zanimajo zgradbe kot vrednostni objekti, ki predstavljajo del narodnega premoženja. Gradbena statistika ima zato nalogo, da karakterizira zgradbe po namenu, ki mu služijo, po njihovi vrednosti in donosnosti, po značaju lastnika zgradbe s posebnim ozirom na gradbeno delavnost javnih juridičnih oseb, zlasti mesta in države, končno po najraznovrstnejših higienskih in tehničnih vidikih, kot so način gradnje, število nadstropij, število stanovanj, starost zgradbe in slično.

Stanovanjska statistika razčlenjuje podrobneje stanovanjske zgradbe. Z ugotovitvijo velikosti, lege in kakovosti stanovanj, z računanjem stanovanjske gostote in donosnosti stanovanj (statistika najemnin) ter vzporejanjem raznih higienskih in socialno-ekonomskih karakteristik podaja sliko o tem, kako prebivalstvo stanuje.

Dobro urejena gradbena in stanovanjska statistika nudi takó ne le obilo dragocenega gradiva za razna znanstvena proučavanja, ampak daje tudi trdne smer-

nice za smotreno vodstvo socialne politike države in posebej mesta.

Pred svetovno vojno je Ljubljana redno prispevala pglavlitne podatke o zgradbah in stanovanjih v »Österreichisches Städtebuch«, obširni letopis za avstrijsko komunalno statistiko, ki je pričel izhajati l. 1887. na pobudo takratnega predsednika statistične centralne komisije von Inama Sternegga.

Po vojni je sistematična obdelava in publiciranje gradbenih in stanovanjskih prilik mesta Ljubljane za daljšo dobo zastalo. Šele od leta 1934. dalje sestavlja gradbeni urad mestnega poglavarstva posebne statistične izkaze o vsaki novi gradnji, za katero je bilo izdano uporabno dovoljenje. Izkazi, ki na njih obdelavi slone spodnji statistični pregledi, so seveda v marsikaterem pogledu pomanjkljivi, radi neobstoja trdnih pojmovnih osnov gradbene in stanovanjske statistike do neke mere tudi nezanesljivi. Radi tega je bila z novim letom tozadevna statistična služba reorganizirana tako, da dobiva statistični urad mestnega poglavarstva vsak spis o novi gradnji od gradbenega urada neposredno na vpogled, in sicer prvič takoj po izdanem gradbenem dovoljenju, nato ponovno po izdanem uporabnem dovoljenju ter pri vseh eventualnih naknadnih prizidavah oz. adaptacijah. Statistični urad si sproti izpisuje po kartotečnem sistemu vse podatke, ki so ali utegnejo v bodoče postati pomembni za studij gradbenih in stanovanjskih raz-